

Flis I.M. EU and MS: Ukrainian realities, necessity and prospects of integration

The article deals with the main aspects of the cooperation and the ways of integrating Ukraine into the EU and MS. The contemporaneous conditions of socio-political and foreign economic relations are characterized and the prospects and weaknesses of Ukraine's integration into European and Eurasian political and economic alliances are presented.

Keywords: Ukraine's integration, EU, MS, problems and prospects.

УДК 336.13:378.1

*Р.П. Бабій*¹

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Проаналізовано розвиток вищих навчальних закладів в Україні та формування ринку освітніх послуг у трансформаційний період. Вказано на вдосконалення механізмів забезпечення системи розвитку сфери освітніх послуг, зокрема фінансування навчальних закладів та наукових установ. Доведено, що функціонування сфери освітніх послуг є необхідною передумовою реалізації мети держави зі соціально орієнтованою економікою до зростання і поліпшення життєвого рівня населення. Зазначено джерела фінансування системи освіти, охарактеризовано змішану систему фінансування щодо вищих навчальних закладів.

Ключові слова: освіта, ринок, освітні послуги, освітня система, фінансування, розвиток, трансформаційний період.

Актуальність теми. Сьогодні вища освіта посідає перше місце серед факторів розвитку людства. Роль знань в економічному розвитку країн світу стрімко зростає, випереджаючи значення засобів виробництва і природних ресурсів.

Для успішного здійснення своєї діяльності сфера вищої освіти потребує фінансових ресурсів. Фінансування вищої освіти – це система відносин із формування розподілу та використання різноманітних фінансових ресурсів у сфері вищої освіти. Внаслідок налагодження цієї системи відносин створюються фінанси освіти і наукових установ – різноманітні фонди фінансових ресурсів, що забезпечують нормальне функціонування вищих навчальних закладів і наукових установ.

З огляду на це, виникла потреба пошуку сучасних напрямів удосконалення механізмів забезпечення системи розвитку сфери освітніх послуг, зокрема розвитку ринку освітніх послуг у трансформаційний період. Необхідність вирішення цієї наукової та прикладної проблеми зумовило вибір теми дослідження, мету та завдання.

Стан дослідження. Переважна більшість теоретичних положень та практичних розробок щодо розвитку закладів освіти в Україні, її фінансування, представлена у науковій спадщині таких учених і практиків, як: Т. Боголіб, С. Буковинський, О. Василик, В. Гейєць, В. Глущенко, А. Даниленко, А. Криклій, В. Кудряшов, В. Куценко, Е. Лібанова, І. Лук'яненко, І. Лютий, Н. Новіков,

¹ Заступник директора Департаменту з питань освіти, науки, сім'ї та молоді Львівської ОДА, начальник управління профтехосвіти, координації діяльності вищих навчальних закладів і науки, м. Львів

Т. Оболенська, К. Павлюк, Д. Полозенко, Г. П'ятаченко, П. Саблук, В. Федосов, О. Чубукова, І. Чугунов, С. Юрій.

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, варто зауважити, що у вітчизняній економічній літературі бракує досліджень, які стосуються проблеми розвитку національного ринку освітніх послуг у трансформаційний період. Через відсутність вагомого дослідження сучасних загроз у системі освітніх послуг методично не визначено складові механізми забезпечення економічної безпеки цього ринку в умовах високого ризику функціонування його суб'єктів, зокрема механізми фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки.

Результати дослідження. За оцінками Всесвітнього банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 % всього об'єму багатства кожної країни, природний – 20 %, а людський капітал – 64 %. У таких країнах, як Японія і Німеччина, частка людського капіталу становить до 80 % національного багатства. Сьогодні цінності створюються за рахунок підвищення продуктивності й використання нововведень, тобто застосування знань на практиці [1, с. 25]. Економічне процвітання дедалі більше залежить від здатності отримувати нові знання і застосовувати їх на практиці.

В умовах формування економіки знань, необхідно враховувати визначальні фактори конкурентоспроможності країни: швидкий розвиток ринку знань; широке використання інновацій; активний розвиток соціальної сфери [6, с. 8]. Вдосконалення функціонування сфери освітніх послуг є необхідною передумовою реалізації мети держави зі соціально орієнтованою економікою до зростання і поліпшення життєвого рівня населення.

Процес формування системи освіти в Україні тривав майже сто років і був початком існування цієї системи, його можна вважати періодом виникнення освітніх установ. Сучасна освітня система в Україні представлена дошкільною, загальною середньою, професійно-технічною, вищою і післядипломною освітою (аспірантура та докторантура). Поява комерційних відносин у сфері освіти, формування мережі приватних навчальних закладів спричинила формування ринку освітніх послуг як системи товарно-грошових відносин, що складаються між суб'єктами освітнього процесу для досягнення визначеної мети, яка функціонує на принципах підприємництва та законах товарного виробництва.

При зростаючих потребах населення в освіті в умовах інноваційного розвитку виробництва велике значення має розвиток та фінансування закладів освіти, незважаючи на те, що в останні роки держава дещо збільшила видатки на освіту. Адже фінансові можливості і перспективи розвитку вищих навчальних закладів визначаються станом державного бюджету, який є основним джерелом фінансування системи вищої освіти. Тому на сьогодні постає питання пошуку нових форм і методів фінансування системи вищої освіти. На початковому етапі становлення системи освіти України реформування законодавчої бази щодо вдосконалення умов її фінансування відіграло позитивну роль. Але пізніше в цьому напрямі почали виявлятися певні суперечності, які з часом перетворилися на гальмо для подальшого розвитку освіти. Все це впливає на економічну безпеку держави.

Болонський процес в освітніх послугах потребує від вищої освіти надання конкурентоспроможних освітньо-наукових продуктів. Якщо за ціною освітніх послуг наша система вищої освіти має незначну перевагу, то за матеріально-технічним забезпеченням вона значно гірша від європейської. Тому останнім часом майбутні студенти вибирають навчання у вишах сусідніх держав.

Конституцією України [5, с. 12] визначено, що держава забезпечує доступність та безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних та комунальних навчальних закладах. Надання соціальних гарантій сприяє тому, що стають можливими підтримання життєвого рівня, а також розвиток здібностей людини незалежно від її матеріального становища, рівня заробітної плати і впливу економічних та інших зовнішніх факторів, відносно окремих громадян.

Безумовно, що розвиток закладів освіти, як суб'єктів ринку освітніх послуг, залежить від обсягу їх фінансування. Основним джерелом фінансування витрат закладів освіти є державний та місцевий бюджет.

Уряд України багато разів звертає увагу на проблеми реформування, розвитку та модернізації освіти, і в центрі кожного обговорення постають проблеми фінансування освіти. Саме від фінансування значною мірою залежить розвиток усіх напрямів освітньої галузі вищих навчальних закладів, зокрема як однієї зі сфер сучасної освітньої системи України. Тільки належне фінансування вищої освіти покращить рівень функціонування вищих навчальних закладів, дасть змогу їм розвиватися, вирішувати проблеми інтеграції з науковими установами та із зовнішнім освітнім середовищем.

До основних джерел фінансування системи освіти можна віднести два фонди: кошти державного бюджету та спеціальний фонд, сформований за рахунок позабюджетних джерел. У статті 23 ЗУ "Про вищу освіту" [4, с. 53] йдеться про співвідношення 51:49 % між студентами, які навчаються за держзамовленням і на комерційній основі. За рахунок Державного бюджету України повинна здійснюватися підготовка фахівців з вищою освітою за напрямками і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів у вищих навчальних закладах державної форми власності в обсягах не менше як 100 студентів у ВНЗ I і II рівнів акредитації та 180 студентів у ВНЗ III і IV рівнів акредитації на кожні десять тисяч населення.

На сучасному етапі розвитку Україна належить до країн зі змішаною, щодо джерел фінансування, системою вищої освіти. Структуру джерел фінансування підготовки фахівців ВНЗ I-II рівнів акредитації за 2009-2010 рр. відображено на рис. 1.

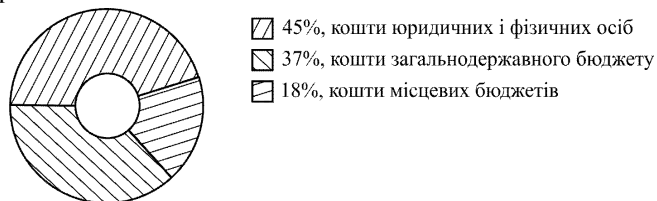

Рис. 1. Структура фінансування студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації в Україні у 2009/2010 н.р.

Співвідношення джерел фінансування за кошти державного і місцевих бюджетів, порівняно із позабюджетними – 55 %:45 %. Це свідчить, що держава приділяла належну увагу підготовці робочих професій і молодших спеціалістів.

Структуру джерел фінансування студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації відображено на рис. 2.

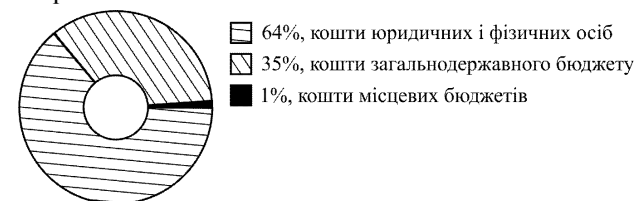

Рис. 2. Структура фінансування студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації в Україні у 2009/2010 н.р.

З наведеного вище рисунку видно, що у 2009/2010 н.р. за рахунок бюджету ВНЗ III-IV рівнів акредитації дещо недофінансовуються, оскільки співвідношення коштів державного і місцевого бюджету та позабюджетних ресурсів 36 %:64 %. Це обмежує доступ до ВНЗ III – IV рівнів акредитації молоді із малозабезпечених сімей.

Висновки. Ринок освітніх послуг є певною мірою розвиненим і, попри існуючі проблеми, має добрі перспективи. Для реалізації освітньо-наукового потенціалу треба, зокрема, стимулювати суб'єктів господарювання до участі в фінансуванні навчання і науково-дослідних робіт у вищівському секторі, активізувати наукову діяльність ВНЗ, відрегламентувати порядок ціноутворення на освітні послуги.

Отже, можна стверджувати, що основними передумовами для створення ефективної системи ринку освітніх послуг, для чіткої взаємодії її структурних елементів, їх розвитку та вдосконалення необхідним є врахування дії загальних та специфічних для цього ринку факторів, зокрема забезпечення повною мірою фінансування освітніх закладів та наукових установ. Для цього необхідно розраховувати ступінь їх впливу на розвиток ринку освітніх послуг та створювати економічні прогнози на довготривалу перспективу, що дасть змогу, вчасно приймати раціональні управлінські рішення як на рівні держави, області, району, так і на рівні окремого навчального закладу.

Література

1. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т.М. Боголіб. – К. : Вид-во "Міленіум", 2006. – 324 с.
2. Боголіб Т.М. Фінансування освіти за кордоном / Т.М. Боголіб // Фінанси України : журнал. – 2005. – № 8. – С. 132-140.
3. Головне управління статистики у Львівській області. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>.
4. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 р., № 2984-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20. – С. 134.
5. Конституція України. – К. : Вид-во "Україна", 1996. – 32 с. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://akon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина / РВПС України НАН України. – Ніжин : ТОВ "Видавництво "аспект-Поліграф", 2008. – 818 с.

Бабий Р.П. Теоретические основы рынка образовательных услуг в трансформационный период

Проанализировано развитие высших учебных заведений в Украине и формирования рынка образовательных услуг в трансформационный период. Указано на совершенствование механизмов обеспечения системы развития сферы образовательных услуг, в частности финансирование учебных заведений и научных учреждений. Доказано, что функционирование сферы образовательных услуг является необходимым условием для реализации цели государства с социально ориентированной экономикой к росту и улучшения жизненного уровня населения. Указаны источники финансирования системы образования, охарактеризована смешанная система финансирования в отношении высших учебных заведений.

Ключевые слова: образование, рынок, образовательные услуги, образовательная система, финансирование, развитие, трансформационный период.

Baby R.P. Theoretical foundations of the education market in the transformation period

The development of higher education in Ukraine and shaping the education market in the transformation period. Indicated on improvement of mechanisms for the development of educational services, including funding for universities and research institutions. Prove that the function field of educational services is a prerequisite for achieving the goals state with socially oriented economy to growth and improved living standards. These sources of funding education system characterized on a mixed system of financing higher education.

Keywords: education, market, educational services, educational system, financing, development, transformation period.

УДК 300.[52+54]

Аспір. М.В. Несправа¹ –

Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля

СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ, РЕЛІГІЯ ТА ЕКОНОМІКА: СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Динамічні зміни у соціальній та економічній сферах суспільного життя у XX-XXI ст. відбуваються на тлі трансформації релігійних інститутів, зміни ролі релігії у вирішенні проблем суспільного розвитку. Проаналізовано взаємозв'язки між релігійним чинником та економічним зростанням, сутність та особливості секуляризації економіки (на прикладі країн Західної Європи), а також запропоновано диференційно-мультиплікативну гіпотезу суспільно-економічного розвитку, яка спирається на системно-історичну інтерпретацію процесу секуляризації.

Ключові слова: релігія, економіка, секуляризація, економічне зростання, модель соціально-економічного розвитку.

Постановка проблеми. Чи може релігія створювати ті чи інші конкурентні переваги в економіці? На перший погляд, питання виходить за межі дискурсу економічної науки. Протягом багатьох століть, за винятком таких титанів суспільної думки, як Адам Сміт або Макс Вебер, мало хто звертався до вивчення взаємозв'язків між релігією та економікою. Більшість економістів схильні *a priori* приймати "секуляризаційну тезу", запроповану М. Вебером, сутність якої зводиться до того, що по мірі зростання значення економіки у суспільному житті (внаслідок науково-технічного прогресу) роль релігії буде неухильно зменшуватися.

Протягом більшої частини XX ст. економісти вважали, що релігійні інститути, щонайбільше, функціонують на периферії економічного життя сучасного секуляризованого суспільства. Але з часом відмова від ортодоксальних моделей економічного розвитку, які пояснюють зростання впливу капіталу, трудових ресурсів, технологій тощо, привернула увагу дослідників до ролі таких чинників, як інститути (організації), інформація, психологія, культура, покликаних пояснити безпрецедентне економічне зростання останніх 150 років.

Штучний "когнітивний бар'єр", який відокремлював релігію від економіки стає дедалі прозорішим. Сучасні комплексні методи економічних досліджень дають змогу більш глибоко вивчити вплив релігійного чинника на розвиток суспільства загалом і економіки зокрема. А отже, веберівська "секуляризаційна теза" потребує критичного переосмислення, з урахуванням результатів останніх теоретико-методологічних та емпіричних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній теорії співіснують два підходи щодо зв'язку між релігією та економікою. Перший стверджує, що релігія (або релігійні інститути) є вторинною, тобто наслідком дії таких загальних чинників, які відображають стан економічних, політичних, соціальних, регіональних та інших аспектів суспільного розвитку загалом. Другий підхід визначає релігію як самостійний чинник, незалежну змінну, здатну впливати на результати економічного, політичного та соціального розвитку.

Перша концепція по суті є розвитком "секуляризаційної тези" в межах концепції "суспільного прогресу" і стверджує, що розвиток економіки, зростання національного багатства та суспільного добробуту базується на розвиткові релігійно-нейтральних інститутів (громадянського суспільства), при цьому саме суспільство нібито стає менш релігійним. Останнє вимірюється або через причетність до організованої релігії, або за показниками релігійних переконань.

Інший підхід, концепція "релігійних ринків" стверджує, що держава у той чи інший спосіб взаємодіє з релігією, впливає на ступінь релігійності суспільства, а отже, регулює "ринку релігій" (у класичному розумінні, як взаємодія попиту і пропозиції) в інтересах суспільного розвитку. При цьому діяльність релігійних інститутів розглядають як надання специфічних "послуг", а їхню взаємодію – як "конкуренцію". Отже, "концепція релігійних ринків" вважає релігію одним із видів суспільно-економічної діяльності, й відносить її до загально-економічних чинників, які діють на суспільний розвиток як один із багатьох регульованих олігополістичних ринків.

Першу концепцію представлено у працях таких відомих вчених, як: М. Вебер, Р. Барро, У. Блюм, Л. Дадлі, Д. Доббелер, Р. МакЛірі, Л. Яннаконе. [3, 5, 7, 9, 11, 15] Другу підтримують численні сучасні науковці, зокрема: Р. Белла, П. Бергер, О. Богданова, О. Галор, Р. Інглхарт, А. Льюїс, Х. Казанова, П. Норріс, С. Міхалопулос та інші. [1, 2, 8, 10, 12]. Варто зауважити, що ані перша, ані друга концепції не дають відповідей на питання щодо механізмів впливу релігійного чинника на процес розвитку сучасної "секуляризованої" економіки, а отже, необхідним є більш глибоке дослідження цієї проблеми в контексті історичного розвитку найбільш секуляризованого економічного класу сучасного світу – Західної Європи.

¹ Наук. керівник: А.О. Задоя д-р екон. наук, професор – Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля